

“Όσο περισσότερη ισχύ κερδίζουν μέσα στην κοινωνία τὰ συμφέροντα τῶν ἀτόμων ἐκείνων, πού σηκώνουν στη ράχη τους τὸ ἄλγος τῆς κυρίαρχης κοινωνικῆς τάξης πραγμάτων, τόσο περισσότερο γίνεται ἐπίκαιρη γνώση ἢ διδασκαλία τῆς Οὐτοπίας γιὰ τὴν ιδιοκτησία. Ἀσφαλῶς ἦταν λάθος ἢ ὑπέρβαση τοῦ παρόντος καὶ ἡ παρόραση τῶν δυνατοτήτων τῆς ὁρατομένης κατάστασης διαμέσου τῆς ἐξαγγελίας μιᾶς ἀπόλυτης τελειότητας. Ἀλλὰ ἐξίσου σφάλμα εἶναι τὸ νὰ μὴ στοχαστεῖς μιὰ καλύτερη τάξη πραγμάτων καὶ νὰ μὴ συλλάβεις τίς προϋποθέσεις της. «...θὰ κάναμε καλύτερα», διαβάζουμε στὴν «Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λόγου» σὲ σχέση πρὸς τὴν Οὐτοπία τοῦ Πλάτωνα (59), «νὰ καταπιαστοῦμε πῶς πάλι μὲ τούτη τὴ σκέψη καὶ ...νὰ τὴ φωτίσουμε μὲ καινούργιες προσπάθειες, παρὰ νὰ τὴν παραμερίσουμε μὲ τὴν πολὺ ἄθλια καὶ δλαβερὴ πρόφαση πὼς αὐτὰ δὲ γίνονται». Ὁ Κάντ προσχωρεῖ στὴν πλάνη τῶν οὐτοπιστῶν τῆ σχετικῆ μὲ τοὺς ὄρους πραγμάτωσης τῆς Οὐτοπίας, ὅταν ἐξηγεῖ τὴν ἐλλιπὴ πραγμάτωση μιᾶς τέλειᾶς κοινωνικῆς κατάστασης κυρίως «μὲ τὴν παραμέληση τῶν γνήσιων ἰδεῶν ἀπὸ μέρους τῆς νομοθεσίας», ἰσχυριζόμενος πὼς τὸ βασικὸ εἶναι νὰ διδάξουμε στοὺς «νομοθέτες» αὐτὲς τίς γνήσιες ἰδέες. Κι αὐτὸς μένει προσκολλημένος στὸ φάντασμα μιᾶς ἀρμονικῆς κοινωνίας, πού ἡ θεμελίωσή της ἐξαρτιέται κάθε φορὰ ἀπὸ τὴν ὀρθὴ διόραση καὶ τὴν καλὴ θέληση ὄλων τῶν συμμετόχων. Ὅμως οἱ φυσικοὶ φορεῖς τῆς γνώσης τῶν αἰτίων τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖο καθρεφτίζεται στὴν Οὐτοπία, καθὼς καὶ τοῦ σκοποῦ, μὲ τὸν ὁποῖο συνδέεται ἡ λύτρωση, δὲν εἶναι οἱ νομοθέτες τοῦ παρόντος, παρὰ εἶναι οἱ ὁμάδες ἐκεῖνες πού δοκιμάζουν στὸ περὶ τους τὴν ἀνάγκη, ἐξαιτίας τῆς θέσης τους μέσα στὸ κοινωνικὸ βιοτικὸ προτσέσο.

Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀποστροφή τῶν οὐτοπιστῶν γιὰ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση, σὲ κείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἄμεσα προοδευτικὴ καὶ ὀρθὴ ἢ διακήρυξη τῶν ὁπαδῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὅτι τὸ καινούργιο ἀστικὸ κράτος ἀπὸ τὴν οὐσία του εἶναι ἐγγύηση τοῦ γενικοῦ καλοῦ κι ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐξασφάλιση τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν του. Τὸ ὅτι ἡ

διακήρυξη αυτή έμεινε άκαμπτα προσκολλημένη στο μέλλον, χωρίς να αντιπαραθέτει αδιάκοπα στην κρατική πραγματικότητα την ιδέα του σκοπού, την έκαμε τελικά καθαρή ιδεολογία. Δίπλα στην ιδεολογική απολογητική μιας τάξης πραγμάτων, που βασικά χαρακτηριζόταν από την άρνηση της μεσαιωνικής πρόσδεσης, δηλ. από τον ελεύθερα συναγωνισμό, η Ουτοπία στεκόταν αρχικά μόνο σαν έκφραση αδύναμης λαχτάρας, σαν καθαρή ποίηση. Έγνοείται όμως ότι η λαχτάρα αυτή καταφέρει ν' αποβάλλει την αδυναμία της ακριβώς στο βαθμό που η κοινωνία γίνεται ώριμότερη για μια μεταβολή των θεμελίων της κι αναπτύσσει τις χρειαζόμενες δυνάμεις. "Όπως κιόλας είπώθηκε, στον 16ο και 18ο αι. η κοινοτική οικονομία κωλυόταν, ενώ ο συναγωνισμός απαιτούνταν σαν όρος για την ανώτερη ανάπτυξη της κοινωνίας*. "Αν παραβλεφθεί αυτό στις Ουτοπίες, βλέπουμε ότι αυτές διατυπώνουν τον τελικό σκοπό με τρόπο που κάθε πολιτικό έγχείρημα μπορεί να μετρηθεί με βάση αυτόν.

Η αδυναμία άμεσης πραγμάτωσης αυτού του σκοπού και η σκοπιμότητα της καταπολεμούμενης ιδιοκτησιακής τάξης πραγμάτων δε σημαίνουν καμιά δικαίωση των αντιφάσεων που κυριαρχούν μέσα στην τάξη αυτή. Το άτομο που πάσχει κάτω απ' την καινούργια κατάσταση έχει τη μόνη του καταφυγή στο όνειρο, στην σκέτη έσωτερικότητα* για αυτό και ακριβώς σε κείνους τους καιρούς ζει ή θρησκεία μέσα στα κατώτερα στρώματα. Τούτα τα άτομα είναι ή θυσία που προσφέρει το «παγκόσμιο πνεύμα» στον έξοχο σκοπό του, έφόσον πάσχουν σε μια περίοδο της ιστορικής εξέλιξης αναγκαία για την πρόοδο. Για να χρησιμοποιήσουμε και πάλι την οργανιστική εκείνη σύγκριση, που έδω

---

* Η τεράστια δυσαναλογία σκοπού και διαθέσιμων μέσων εξηγεί και τις περίεργες μεθόδους των ουτοπιστών για την πραγμάτωση των ιδεών τους: ο Μώρος θέλει να πείσει τους κυριάρχους κι ο Καμπανέλλα προετοιμάζει μιαν εξέγερση μοναχών στην Καλαβρία.

είναι ιδιαίτερα ξεκάθαρη ή αμφιλογία της, τὰ άτομα αὐτὰ εἶναι τὸ αἷμα ποὺ χύνεται γιὰ χάρη τῆς γιαιτρείας, τῆς ἴδιας ἐκείνης γιαιτρείας τὴν ὁποία λαχταράει καὶ ἡ δική τους ἀνάγκη, ποὺ μέσα στὴν Οὐτοπία παίρνει μορφή. Μιὰ κοινωνικὴ κατάσταση, ὅπου μποροῦν νὰ ἐκδιπλωθοῦν ἐλεύθερα οἱ δυνάμεις τοῦ καθενός, ἔχει σὰ συνέπεια νὰ πληρῶνει ὀλόκληρη ἡ ἱστορία.

Ἐδῶ φανερώνεται ἡ προβληματικὴ ὄλου τοῦ ἰδεαλισμοῦ, μαζί καὶ τοῦ ἐγγελιανοῦ. Ἡ ἰδεαλιστικὴ σκέψη τοῦ Ἐγγελοῦ λέει ὅτι κάθε πραγματικότητα ταυτίζεται μὲ τὸ ἀπόλυτο πνεῦμα, ἐνῶ «ἡ φύση καὶ ἡ ἱστορία χρησιμεύουν μονάχα στὴν ἀποκάλυψή του, εἶναι τὸ σκεῦος τῆς μεγαλοσύνης του» (60). Βλέπουμε «τὸ πνεῦμα νὰ ἐκπορεύεται μέσα στὴν ἱστορία πρὸς ἀπειρες πλευρές, ποὺ χαίρονται καὶ ἱκανοποιοῦνται μέσα του... Σ' αὐτὴ τὴ χαρὰ τῆς δραστηριότητάς του, τὸ πνεῦμα ἔχει νὰ κάνει μονάχα μὲ τὸν ἑαυτό του» (61). Τούτῃ ἡ σκέψη ἔχει ὄχι μονάχα κάτι προβληματικὸ, ἀλλὰ καὶ κάτι καθαυτὸ τρομακτικὸ. Γιατὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἀνεπανάληπτος πραγματικὸς θάνατος τῶν ἐπὶ μέρος ἀνθρώπων ἐμφανίζεται μέσα στὸ σύστημα ἔτσι, ὥστε φαίνεται σὰν σκέτη ψευδαίσθηση μπροστὰ στὴν πνευματικὴ ὄντοτητα ποὺ ἐπιδιώκει, μπροστὰ στὸ ἀπόλυτο πνεῦμα ἢ καὶ μπροστὰ στὴν ὑπερβατολογικὴ συνείδηση, καὶ τουλάχιστο δικαιολογεῖται. Ὅμως ὁ θάνατος μὲ κανένα τρόπο δὲ μπορεῖ θεωρητικὰ νὰ γίνῃ «λογικὸς» καὶ μᾶλλον σ' αὐτὸν καταδειχνεται ἡ ἀδυναμία κάθε μεταφυσικῆς, ποὺ πάει νὰ χαρίσει στὰ πράγματα νόημα, καὶ κάθε θεοδικείας. Ἀσφαλῶς τὰ πραγματικὰ ἐκεῖνα θάσανα, ποὺ ἀντανάκλασή τους εἶναι ἡ Οὐτοπία, καθορίζονται ἀπ' τὴ διαδικασία χωρὶς τὴν ὁποία δὲν εἶναι νοητὴ ἡ λύτρωση ἀπ' αὐτά· ὅμως τίποτα δὲν ἀντιφάσκει περισσότερο πρὸς τὸ ἔργο μιᾶς πραγματικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴ σοφία ποὺ νιώθει ἱκανοποιημένη μὲ τὴν πιστοποίηση τούτης τῆς ἀναγκαιότητας. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἱστορία πραγματοποίησε μιὰ καλύτερη κοινωνία ἀπὸ μιὰ λιγότερο καλὴ καὶ ὅτι μπορεῖ στὴν πορεία της νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰν ἀκόμα καλύτερη· ὅμως ἐξί-

σου αποτελεί γεγονός τὸ ὅτι ὁ δρόμος τῆς ἱστορίας περνάει πάνω ἀπ' τὰ βάσανα καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀτόμων. Ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ γεγονότα ὑπάρχει μιὰ σειρά συναρτήσεων πού ἐρμηνεύουν, ἀλλὰ δὲ βρίσκεται κανένα γόημα πού νὰ δικαιώνει.

Οἱ φιλοσοφικοὶ αὐτοὶ διαλογισμοὶ ἀπαγορεύουν νὰ κρίνουμε ἀφ' ὑψηλοῦ ἐγχειρήματα στὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ πραγματοποιήσουν ἄμεσα τὴν Οὐτοπία καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσουν στὴ γῆ τὴ δικαιοσύνη. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Θωμᾶ Μώρου ἓνας ἄνθρωπος, πού ὁ ἴδιος ὁ Ἄγγλος καγκελλάριος ἀπεχθανόταν, ἔβαλε μπροστὰ στὴ Γερμανία, μὲ ἐντελῶς ἀκατάλληλα μέσα, ἓνα τέτοιο ἐγχείρημα, ἐξαρχῆς ἀνέλπιδο, καὶ ναυάγησε μαζί μ' αὐτό. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν ὁ Θωμᾶς Μύντσερ. Δὲν ἤθελε νὰ περιμένει ὥσπου νὰ πραγματοποιεῖ ὁ Χριστιανισμὸς ὕστερα ἀπὸ ἀτέλειωτη πορεία ἄλγους. Διακήρυξε ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς δὲ στάθηκε ὑπομονετικὸς ἀπέναντι στὴν ἀδικία πάνω στὴ γῆ, καὶ στηρίχθηκε γι' αὐτὸ στὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ πηγαίνοντας ἀντίθετα ἀπ' τοὺς θεολόγους ἐρμηνευτές.

Ἡ ὑπομονὴ τοῦ ἰδεαλισμοῦ ἔλειπε ἀπ' τὸν Θωμᾶ Μύντσερ. Ἡ διόραση καὶ ἡ γνώση τῶν ἐρευνητῶν καὶ τῶν πρακτικῶν πολιτικῶν γύρω ἀπὸ τοὺς πολύπλοκους καὶ πολυχρόνιους ὅρους, πού ἀπαιτοῦν καὶ οἱ παραμικρὲς δραστηκῆς ἀνακουφίσεις τῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης, δὲ μποροῦν ποτὲ νὰ δικαιολογήσουν τὴν παραίτηση τοῦ ἐνατενιστῆ σοφοῦ. Ὅποιος ζητάει ὑπομονὴ μπροστὰ στὸ ἄλγος καὶ στὸ θάνατο, ἐφόσον αὐτὰ καθορίζονται ἀπὸ ἀνθρώπινους θεσμούς, πρέπει ν' ἀναλογίζεται πὼς ἡ γενικὴ ὑπομονή, πού ὑπάρχει ἀπέναντι στὴν ἱστορικὴ πορεία, εἶναι οὐσιώδης λόγος τῆς μελλοντικῆς ἐπέλευσης τῆς ἀναγκαιότητας. Πάντως, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς ἴσαμε τώρα ἱστορικῆς πορείας, πού κατὰ μεγάλο μέρος εἶναι ἀκόμα ἀσυντέλεστη, εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν (ἀδύνατη) δικαίωσή της.

Ὁ Νίτσε ἔκρινε μὲ πολὺ δριμύτητα, καὶ γι' αὐτὸ ἀτελέσφορα, ὅταν στὴν πραγματεία του «Γιὰ τὴν ὠφέλεια καὶ

τῆ ζημιὰ τῆς Ἱστορίας» δείχνει δυσπιστία ἀπέναντι στὴν ἐπιστημονικὴ γενικὰ ἀπασχόληση μὲ τὴν ἱστορία. Ἐν ὅμως κανεὶς χρησιμοποιήσει τὴν ἱστορία ἐναντίον τῆς Οὐτοπίας, μπορούμε νὰ τὸν παραπέμψουμε στὸν Νίτσε. Σχετικὰ μὲ τὸν θαυμασμὸ τῆς λεγόμενης «ἰσχὺς τῆς ἱστορίας» ὁ Νίτσε γράφει πὼς αὐτὴ «πρακτικὰ στρέφει ὅλες τὶς στιγμὲς σὲ γυμνὸ θαυμασμὸ τῆς ἐπιτυχίας καὶ ὁδηγεῖ στὴν εἰδωλολατρία τοῦ πραγματικοῦ: γιὰ χάρη τούτης ἐδῶ τῆς λατρείας ἀσκήθησαν τόσοι ἄνθρωποι στὴν πολὺ μυθολογικὴ καὶ ἐπιπλέον καλὴ γερμανικὴ ροπή τοῦ «νὰ λογαριάζουν τὰ γεγονότα». Μὰ ὅποιος ἔχει μάθει νὰ κυρτώνει τὴ ράχη καὶ νὰ σκύβει τὸ κεφάλι μπροστὰ στὴν «ἰσχὺ τῆς ἱστορίας», αὐτὸς τελικὰ γνέφει, κινέζικα καὶ μηχανικά, τὸ «ναί» τοῦ σὲ κάθε ἰσχὺ, εἴτε κυβέρνηση, εἴτε κοινὴ γνώμη, εἴτε ἀριθμητικὴ πλειοψηφία, καὶ κινεῖ τὰ μέλη τοῦ ἀκριβῶς στὸ ρυθμὸ, στὸν ὅποιο τραβάει τὸ νῆμα ἢ ὁποῖα «ἰσχὺς». Ἐν ἰσχύει ἐπιτυχία ἐμπεριέχει μιὰν ἔλλογη ἀναγκαιότητα καὶ ἂν κάθε συμβάν εἶναι νίκη τοῦ λογικοῦ ἢ τῆς ἰδέας, τότε φτάνει νὰ πέσουμε στὰ γόνατα καὶ γονατίζουμε καὶ δλάκερη ἢ σκάλα τῆς «ἐπιτυχίας»... Καὶ τί σχολεῖο ἀξιοπρέπειας εἶναι μιὰ τέτοια θεώρηση τῆς ἱστορίας! Ὅλα νὰ τὰ παίρνουμε ἀντικειμενικά, γιὰ τίποτα νὰ μὴν ὀργιζόμαστε, τίποτα νὰ μὴν ἀγαπάμε, ὅλα νὰ τὰ κατανοοῦμε, πὼς μᾶς κάνει αὐτὸ ἥπιους καὶ εὐκαιμπτους... Θάλεγα λοιπὸν: ἡ ἱστορία γράφει πάντα: «μιὰ φορὰ καὶ ἕναν καιρὸ», ἐνῶ ἡ ἠθικὴ: «δὲν ὀφείλετε» ἢ «δὲν θὰ ὀφείλατε». Ἐτσι ἡ ἱστορία γίνεται σύνοψη τῆς πραγματικῆς μὴ ἠθικῆς» (62). Ἐδῶ ὁ Νίτσε — ποὺ ἡ κατοπινὴ του φιλοσοφικὴ ἐξέλιξη τὸν ὁδήγησε βέβαια νὰ λατρέψει ὄχι τὴν ἱστορία, μὰ τὴ φυσικὴ ἱστορία, τὴ βιολογία, καὶ ποὺ στὴν πράξη κατάντησε «στὸ γυμνὸ θαυμασμὸ τῆς ἐπιτυχίας» τῆς σκέτης ζωτικότητας — διατύπωσε μιὰ σκέψη τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἡ τέλεια πετυχημένη ἐρμηνεία, ἢ συντελεσμένη γνώση τῆς ἀναγκαιότητας ἐνὸς ἱστορικοῦ συμβάντος μπορεῖ νὰ γίνε, γιὰ μᾶς ποὺ ἐνεργοῦμε, μέσο γιὰ νὰ εἰσαγάγουμε τὸ Λόγο στὴν ἱστορία: ὅμως ἡ ἱστορία, θεωρούμενη «καθαυτὴ», δὲν ἔχει Λόγο, δὲν εἶναι ὄντοτητα ὁ-

ποιασδῆποτε ὑφῆς, οὔτε «πνεῦμα» στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ σκύψουμε, οὔτε «ἰσχύς», παρὰ εἶναι μιὰ ἐννοιολογικὴ συμπερίληψη συμβάντων, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ βιοτικὸ προτσέσο τῶν ἀνθρώπων. Κανένας δὲ θὰ κληθεῖ στὴ ζωὴ οὔτε καὶ θὰ θανατωθεῖ ἀπὸ τὴν «ἱστορία»: αὐτὴ οὔτε θέτει προβλήματα οὔτε καὶ λύνει. Μονάχα οἱ πραγματικοὶ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν, ὑπερπηδοῦν ἐμπόδια καὶ μποροῦν νὰ πετύχουν τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀτομικοῦ ἢ γενικοῦ ἄλγους, ποὺ δημιούργησαν οἱ ἴδιοι ἢ οἱ φυσικὲς δυνάμεις. Ἡ πανθειστικὴ αὐτονόμηση τῆς ἱστορίας, ὥστε νὰ γίγναι ἐνιαία ὑποστατικὴ οὐσία, δὲν εἶναι ἄλλο τίποτα παρὰ δογματικὴ μεταφυσικὴ.

IV. 'Ο Βίκο και ή μυθολογία

Για όλα τὰ συμβάντα, έφόσο δέν είναι συνειδητές πράξεις ανθρώπων, ή έπιστήμη άπαντá πάντοτε στο έρώτημα τó σχετικό μέ τήν αίτία, και ποτέ στο σχετικό μέ τόν σκοπό. Όμως, μπροστά στην άτομικό πόνο και θάνατο, τó έρώτημα «πρός τί;» θγαίνει από ψυχική ρίζα πάρα πολύ βαθιά, για νά είναι δυνατό νά βουβαθεί. Όταν προσκόπτουγ οι προσπάθειες εύτυχισμένης διαμόρφωσης του παρόντος για όλους κι όταν δέν πραγματοποιείται ή Ούτοπία, μέσα στην όποία έξαλείφεται ή σύμπτωση, τότε πρέπει νά δημιουργηθεί μιá φιλοσοφία τής ιστορίας που νομίζει ότι πίσω από τó δίωμα του συμφυρμού ζωής και θανάτου αναγνωρίζει μιάν κρυφή άγαθή πρόθεση, μέσα στα σχέδια τής όποίας τó μεμονωμένο, φαινομενικά άκατανόητο και δίχως νόημα γεγονός έχει τήν έντελώς καθορισμένη αξία του, χωρίς τó ίδιο νά ξέρει τίποτα. Αν είναι άλήθεια πώς ή νοητική κατασκευή ένός τέτοιου κρυφοϋ νοήματος άποτελεί τήν ούσία κάθε γνήσιας φιλοσοφίας τής ιστορίας, τότε ό Ιταλός Τζιαμπατίστα Βίκο στάθηκε ό πρώτος πραγματικός φιλόσοφος τής ιστορίας στη νεότερη έποχή. Γιατί τó κύριο έργο του άποσκοπεί νά δείξει πώς ή πρόνοια διευθύγει τήν ανθρώπινη ιστορία και πώς πραγματοποιεί τούς σκοπούς της διαμέσου τών πράξεων τών ανθρώπων, χωρίς τούτοι έδω νά κατέχουγ ή νά πρέπει νά κατέχουγ οι ίδιοι ξεκάθαρη συνείδηση αύτου του γεγονότος. Βέβαια, τó μεγαλειό του Βίκο δέν έγκείται στη νοητική κατασκευή, αλλά στις έμπειρικές

ἔρευνες, τις ὁποῖες προπαρασκεύασε μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή.

Ὁ Βίκο γεννήθηκε στὴ Νεάπολη στὰ 1668 καὶ πέθανε ἐκεῖ στὰ 1744. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ποὺ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἦταν σχεδὸν ὀλότελα ἄγνωστος, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἦταν οἰκοδιδάσκαλος καὶ κατόπιν ἐνδεῆς καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Νεάπολης, εὐσεβὴς καθολικὸς καὶ μικροαστὸς, στὴν πραγματικότητα εἶναι ὄχι μονάχα ἓνας ἀπὸ τοὺς μέγιστους φιλοσόφους τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ σημαντικὸς κοινωνιολόγος καὶ ψυχολόγος. Ἐπιπλέον, ἦταν ἀνακαινιστὴς τῆς φιλολογίας, θεμελίωσε τὴ φιλοσοφία τῆς τέχνης καὶ διέθετε γιὰ τις μεγάλες πολιτιστικὲς συναρτήσεις ἓνα δῶμα ποὺ ἐλάχιστοι τὸ εἶχαν, ὄχι μονάχα στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀκόλουθους αἰῶνες. Ὁ Βίκο εἶναι παράδειγμα γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴν ἱστορία μπορεῖ νὰ καρποφορήσει καθολικά, ὅταν δὲν ἀποσκοπεῖ σὲ μιὰν ἐκθεση ἐπιφανειακῶν φαινομένων, ἀλλὰ στὴν ἀποκάλυψη νομοτελειακῶν συναρτήσεων.

Στὴ γνώση αὐτὴ ὁ ἴδιος ὁ Βίκο ἔφτασε μέσα στὴν πολεμικὴ του ἐναντίον τῆς καρτεσιανῆς φιλοσοφίας. Ὁ Ντεκάρτ πέθανε στὰ 1650. Ἡ φιλοσοφία του δείχνει ἀπὸ πολλές πλευρὲς πρὸς τὸ μέλλον, γιὰ ὅχι μόνον ἀνοιξε θεωρητικὰ τὸ δρόμο γιὰ μιὰν ἀπροκατάληπτη φυσικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ καὶ ἀποτέλεσε τὴν ἀφετηρία προοδευτικῶν φιλοσοφικῶν κατευθύνσεων στὴ θεμελίωση μιᾶς κριτικῆς γνωσεθεωρίας. Οἱ μεγάλες πνευματικὲς δυνάμεις, ποὺ ὠθοῦσαν στὴν ἀνάπτυξη καὶ διαμόρφωση τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, συντάχτηκαν μὲ τὸν Γάλλο στοχαστὴ, καὶ ταυτόχρονα ἐφευρέτη τῆς ἀναλυτικῆς γεωμετρίας, καὶ χρησιμοποίησαν τις μεθόδους καὶ τὴν ὀρολογία του. Ὅμως τὰ γνωστικὰ μέσα τοῦ Ντεκάρτ δὲν τὰ παρέλαβε μονάχα ἡ φυσικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνακαινιζόμενος καθολικισμὸς, γιὰ νὰ προσαρμόσει τὴ θρησκευτικὴ στὴν πολιτιστικὴ ἐξέλιξη. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Βίκο ὁ Ντεκάρτ ἦταν μεγάλη φιλοσοφικὴ μόδα καὶ ἦταν ἀδύνατο ν' ἀποφύγεις τὴν ἀναμέτρηση μαζί του.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ντεκάρτ ἀποτελεῖ τὸ φιλοσοφικὸ σύστοιχο τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ καινούργια κοινωνία ἀφιερῶ-

Άηκε σέ μεγάλη έκταση στήν ανάπτυξη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐκδιπλούμενης ἀνοιχτῆς οἰκονομίας κι ἡ ἀναγκαιότητα νά κυριαρχηθεῖ τεχνικά ἢ γενική φύση δδήγησαν στήν ἀπολυτοποίηση τῶν μαθηματικῶν σάν τῆς μοναδικῆς ἀξιόπιστης γνώσης. Τὸ «cogito ergo sum» τοῦ Ντεκάρτ κι οἱ βαθειές παρατηρήσεις τῶν «Στοχασμῶν» του ἐπιτελοῦν μέσα στοῦ σύνολο τοῦ ἔργου του τῆ λειτουργία τῆς θεμελίωσης τῶν μαθηματικῶν σὰ μοναδικὰ σίγουρης γνώσης. Στὴν πρόταση τοῦ cogito πορίζεται τὰ κριτήρια τῆς καθαρότητας καὶ τῆς σαφήνειας· κατόπιν αὐτὰ τὰ βρίσκει νά ἐκπληρῶνονται οὐσιαστικά μόνο στὰ μαθηματικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πιθανῶς τὰ εἶχε κιόλας ἀντλήσει κρυφά, ὅταν τὰ ἀνακάλυπτε στοῦ cogito. Ἡ ἀναμέτρηση μὲ τὸν Ντεκάρτ εἶναι: ἡ ἀναμέτρηση μὲ τὸ ἐρώτημα, ἂν τὰ μαθηματικά εἶναι ἡ μοναδική γνήσια γνώση καὶ συνάμα μὲ τὸ ἂν ἡ μαθηματικὴ σκέψη εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἐξωτερίκευση τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ κύριο ἔργο τοῦ Βίκο, ἡ «Scienza Nuova», ἡ «Καινούργια Ἐπιστήμη γιὰ τὴν κοινὴ φύση τῶν λαῶν», τοῦ πρωτοεκδόθηκε στὰ 1725, στοῦ ἐξώφυλλο ἔχει μιὰ ἀλληγορικὴ εἰκόνα. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὑπάρχει μιὰ μεγάλη σφαῖρα, ποὺ στέκει πάνω σ' ἓνα βωμό. Τούτη ἡ σφαῖρα, ποὺ πάνω της εἶναι μιὰ γυναίκα μὲ φτερωτὸ κεφάλι, βρίσκεται στήν ἄκρη τοῦ βωμοῦ καὶ ἀκουμπάει σ' αὐτὸν μονάχα ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά. Αὐτὸ θέλει νά πεῖ, πῶς ἴσαμε τώρα ἡ πραγματικότητα εἶχε θεωρηθεῖ μονάχα ἀπὸ μιὰ μεριά, «μονάχα ἀναφορικά μὲ τὴ διάταξη τῆς φύσης» (63). Ἀκόμα οἱ φιλόσοφοι, φρονεῖ ὁ Βίκο, «δὲν παρατήρησαν τὴν πραγματικότητα ἀπὸ ἐκείνη τὴν πλευρά, ποὺ ὡστόσο ἀποτελεῖ τὴν ἰδιότυπη πλευρὰ τῶν ἀνθρώπων: γιὰ τὴ οὐσία τους ἔχει τούτη τὴ βασικὴ ἰδιότητα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι κοινωνικοὶ» (64). Ὁ Ντεκάρτ εἶχε ὑπερασπίσει τὴ μαθηματικὴ γνώση, σάν τὴ μοναδικὴ βέβαιη καὶ γνήσια, μὲ βάση τὸ ἀξίωμα ὅτι γνωρίζουμε τέλεια μονάχα ὅ,τι φτιάξαμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι — ἀξίωμα ποὺ μπορούμε νά τὸ παρακολουθήσουμε ἱστορικά, σὰ φιλοσοφικὴ ἀρχή, ἀπὸ τὸν Βάκωνα, τὸν Χόμπς

καὶ τὸν Ντεκάρτ στὸν Λάιμπνιτς κι ἴσαμε τὸν Κάντ καὶ τὸν Φίχτε. Μὲ τὸ «ἐμεῖς» πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὸν ἀφηρημένο στοχασμὸ τοῦ Λόγου, τὸ σύνολο τοῦ ἀπομονωμένου μηχανισμοῦ τῆς σκέψης, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς παραδοσιακῆς λογικῆς. Ὁ Βίκο δέχεται τὸ ἀξίωμα, ὅτι τέλεια μπορούμε νὰ γνωρίσουμε ὅ,τι δημιουργήσαμε οἱ ἴδιοι, καὶ μάλιστα τὸ κάνει κατευθυντήριο νῆμα τῆς φιλοσοφίας του, μονάχα πὺ τοῦ εἶναι μιὰν ἐντελῶς διαφορετικὴ κι ἀνήκουστη τροπὴ. Ἐκεῖνο πὺ δημιούργησαν οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι, κι ἐπομένως ἐκεῖνο πὺ πρέπει νὰναι τὸ ἐξοχότερο ἀντικείμενο τῆς γνώσης, δηλ. οἱ δημιουργίες, στὶς ὁποῖες ἐκφράζεται πιὸ καθαρὰ ἡ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τοῦ «πνεύματος», δὲν εἶναι οἱ πλασματικὲς κατασκευὲς τοῦ μαθηματικοῦ Λόγου, ἀλλὰ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα. Σχετικὰ μὲ τὸ δικό του ἐγχείρημα ὁ Βίκο λέει: «Ἡ ἐπιστήμη τούτη, λοιπόν, προχωρᾷ ἀκριβῶς σὰν τῆ γεωμετρία, πὺ δημιουργεῖ ἢ ἴδια τὸν κόσμον τῶν μεγεθῶν, συγκροτώντας καὶ θεωρώντας τον σύμφωνα μὲ τ' ἀξιώματά της· ὡστόσο ἡ πρώτη βαδίζει τόσο πιὸ πραγματικά, ὅσο καὶ οἱ νόμοι γιὰ τὶς ἀνθρώπινες ὑποθέσεις εἶναι πιὸ πραγματικοὶ ἀπὸ τὰ σημεῖα, τὶς γραμμὲς, τὶς ἐπιφάνειες καὶ τὶς μορφές» (65).

Ὁ Μακιαβέλλι εἶχε ξεφυλλίσει τὴν ἱστορία μόνο γιὰ χάρη τῆς σκόπιμης χρήσης της σὲ ἄμεσα πολιτικὰ μέτρα, ἐνῶ ὁ Χόμπς, στὴ νοητικὴ κατασκευὴ τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, εἶχε παραβλέψει χτυπητὰ τὰ πραγματικὰ γεγονότα: καὶ στοὺς δυὸ ἡ κατεξοχὴ σίγουρη ἐπιστήμη, κι ὄχι μόνο τὰ μαθηματικά κι οἱ φυσικὲς ἐπιστήμες, ἀλλὰ κι ἡ διδασκαλία γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἔβρισκόταν σὲ προφανὴ χωρισμὸ κι ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ἄν ἀφήσουμε τὸν Ἐγγελο καὶ τὴ σχολή του, στὴ νεότερη φιλοσοφία ἡ ἱστορία θεωρεῖται κατεξοχὴ σὰν περιγραφὴ συμβάντων, πὺ μπορούμε νὰ τὴν κάνουμε γιὰ ὁποιοσδήποτε πρακτικὸς ἢ ἐποικοδομητικὸς σκοπὸς, ὅμως δὲν ἔχει σημασία γιὰ τὴν ἀποφασιστικὴ θεωρητικὴ γνώση. Γιὰ πρώτη φορὰ στὸν 19ο αἰ. ἀντιτάχτηκαν δραστικὲς ἀντιρρήσεις σὲ μιὰ τέτοια μεταφυσικὴ, πὺ καυχόταν ὅτι μπορεῖ νὰ κάμει προσιτὸ τὸν

πραγματικό κόσμο, και μαζί τήν ούσία του ανθρώπου, χωρίς καμιά καταρχή ιστορική έρευνα. Όμως ήδη ο Βίκο είχε διαδλέψει, στην αντίθεσή του με τον μισητό του Ντεκάρτ, ότι μιὰ θεώρηση, που εκπορεύεται μονάχα από τὸ — τάχα αυτόνομο — άτομο, θὰ πρέπει νάβαι περιορισμένη και ματαιόδοξη, προπαντός ὅμως ἀναγκαστικά λαθεμένη. Αυτόγνωσία του ανθρώπου θεμελιώνεται μονάχα πάνω σὲ μιὰν ἀνάλυση του ιστορικοῦ προτσέσου, μέσα στὸ ὁποῖο δροῦν οἱ ἄνθρωποι, κι ὄχι μὲ τὸ μοναχὸ βλέμμα στὸν ἐσωτερικὸ μας ἑαυτό, ὅπως φρονούσε ὁ ἀντικειμενικὸς ἰδεαλισμὸς σὲ ὄλες τὶς ἐποχές. Οἰκονομία, κράτος, δίκαιο, θρησκεία, ἐπιστήμη, τέχνη — ἔλα τὰ ἰδιόμορφα προϊόντα τῶν ἀνθρώπων γίνηκαν μέσα στὴν ἱστορία και γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κατανοηθοῦν ὄχι μὲ βάση τὰ ἀπομονωμένα ἄτομα παρὰ μονάχα ἀπὸ τὶς σχέσεις αὐτῶν τῶν ἀτόμων (στὴ γλώσσα του Βίκο: ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς κοινωνικότητάς τους).

Όταν ὁ Βίκο ἀποκαλεῖ τὴν Πρόνοια «βασίλισσα τῶν ἀνθρώπινων πράξεων» (66) κι ὅταν ρητὰ γι' αὐτὸν ἡ ἐπιστήμη του δίνει «μιὰ σίγουρη θεμελίωση τῆς Πρόνοιας σὰν ἱστορικοῦ γεγονότος» (67), φαίνεται ὅτι τὴν κύρια σημασία τῆς φιλοσοφίας του τὴν ἀποτελεῖ ἡ πίστη σ' ἓνα θεϊκὸ νόημα και σ' ἓναν ἅγιο σκοπὸ τῆς ἱστορίας. Όπου ὅμως ἐφαρμόζει συγκεκριμένα τὴν ἔγνοια τῆς Πρόνοιας, οὐσιαστικά δὲν ἔγνοεῖ μ' αὐτὴ τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀνώτερη βαθμίδα ἢ τὸ νόμο, ἀπ' τὸν ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι ὀδηγοῦνται στὴ διαμόρφωση κοινωνίας και πολιτισμοῦ παρὰ τὶς ἀτομιστικές, βαρβαρικές και ἐγωιστικές ὀρμές τους. Τὰ ἐπιφανειακά φαινόμενα τῆς ἱστορίας, σὰ ὁποῖα ὁ Βίκο καταλογίζει προπαντός τὰ κίνητρα και τὶς πράξεις τῶν ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων, δὲν εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ σ' αὐτὴν· μᾶλλον χωρίς συνείδηση τῶν ἀτόμων, και κατὰ κάποιον τρόπο πίσω ἀπ' τὴν πλάτη τους, λαβαίνει χώρα μιὰ ἀκολουθία κοινωνικῶν μορφῶν, πὸ κάνουν δυνατὸ τὸ πολιτισμικὸ ἐπίτευγμα τῶν ἀνθρώπων.

Ἔτσι, τὸ ἐρώτημα γιὰ τοὺς μυστικούς αὐτοὺς νόμους γίνεται τὸ κυρίως θέμα τῆς «καινούργιας ἐπιστήμης». Ὁ

Βίκο υποδείχνει (68), πώς ἡ ἀληθινὴ σημασία τῆς λέξης «πρόνοια» εἶναι ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ πρόνοια ὀνομάστηκε *divinitas*, ἀπὸ τὸ *divinari*, ποὺ σημαίνει τὸ ἀπόκρυφο. Σὴν καθήκον τοῦ κύριου ἔργου του καθορίζει «τὴν κατανόηση τοῦ ἀπόκρυφου, ποὺ δρᾷ χωρὶς νὰ τὸ παρατηροῦν οἱ ἄνθρωποι ἢ νὰ συνεργοῦν μαζί του καὶ ποὺ συγνὰ μάλιστα ἀντιμάχεται ἐντελῶς τὰ σχέδιά τους» (69). Αὐτὸ ποὺ ἀργότερα ὁ Ἐγγελοσ ὀνόμασε «πονηρία τοῦ Λόγου», ὁ Βίκο τὸ ἀποδίδει στὴν *divinitas*: αὐτὴ πραγματώνει ἀνθρωπινὲς τάξεις πραγμάτων καὶ τελικὰ μιὰ κοινωνικὴ ζωὴ ὀρθολογικὰ ὀργανωμένη μὲς' ἀπὸ τὸ χαοτικὸ πρῶτον τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸν ἀλύπητο ἀγῶνα τῶν ἀτόμων, τῶν τάξεων καὶ τῶν λαῶν, μὲ ὄλο τὸ ἄλγος καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν προσωπικῶν πεπρωμένων καὶ παρόλη τὴ στενοκεφαλιά, τὴ φιλοχρηματία, τὴ σκληρότητα καὶ τὸν φανατισμὸ — καὶ μάλιστα, ἀκριβῶς διαμέσου ὧν αὐτῶν.

Ἀσφαλῶς στὸ ἐρώτημα, ποὺ τέθηκε στὴν Οὐτοπία, σχετικὰ μὲ τὴ δικαιοσύνη γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο, δὲ μποροῦμε ν' ἀπαντήσουμε παραπέμποντας στὴν καλὴ πρόθεση μιᾶς θεϊκῆς πρόνοιας, τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ ἄτομα κατασυντρίβονται στὸν ἴδιον ἐκεῖνον δρόμο τῆς ἱστορίας, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ ὀδηγήσει στὸ φῶς. Ὁ Βίκο εἰσφέρει στὸν καθολικισμό του τὴν ἐφησύχαση σχετικὰ μ' αὐτὸ: ἂν ἓνας ἄνθρωπος ἔζησε σὲ μιὰ σκοτεινὴ ἢ φωτεινὴ ἱστορικὴ περίοδο, μετὰ τὸ θάνατό του θὰ τοῦ ἀπαγγελθεῖ ἀνλόγα ἢ κρίση ἀπὸ τὸν ὕψιστο κριτὴ. Γιὰ τὸν Βίκο, λοιπόν, τὸ δικαστήριον τοῦ ἀτόμου παραμένει σὲ σχέση ὑπέρβασης πρὸς τὴν ἱστορία. Γιὰ τὸν Ἐγγελο (στὸν ὁποῖο συμπίπτει ἄμεσα τὸ παγκόσμιο δικαστήριον μὲ τὴν παγκόσμια ἱστορία, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ θρησκεία οὐσιαστικὰ συνίσταται στὴν πίστη σὲ μιὰν ἐνύπαρκτη τελεολογία, δηλ. σὲ μιὰν ἐκπλήρωση τῆς ἀπόλυτης δικαιοσύνης μέσα στὴν ἱστορία) τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ἄλγος τοῦ ἀτόμου τὸ καθιστᾷ δίχως ἀντικείμενο ἢ ἰδεαλιστικὴ ἄρνηση τοῦ οὐσιοφόρου εἶναι (*wesenhaften Seins*) τῆς ἀτομικότητος. Στὰ παραδείγματα τοῦ Ἐγγέλου καὶ τοῦ Βίκο καταφαίνεται ὅτι, τουλάχιστο στὴ νεότερη ἐποχὴ, ἡ τί-

μια πίστη σε μιάν αποκαλυμμένη υπερβατική θρησκεία κάνει δυνατή μιὰ πιὸ ἀπροκατάληπτη ἔρευνα τοῦ ἐντεῦθεν, παρὰ ἢ πανθειστική συνανάμιξη θεοῦ καὶ κόσμου, Λόγου καὶ πραγματικότητας. Ἐφόσον ὁ Βίκο κρατεῖ γιὰ τὰ ἔτομα τὴν υπερβατικὴ δικαιοδοσία, μπορεῖ νὰ διερευνήσῃ σχετικά ἀπροκατάληπτα τὴν πορεία τῆς ἱστορίας καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ φανέρωμα τῶν ἐσωτερικῶν νόμων κίνησης, τῶν κρυφῶν καὶ ὑποχθονίων τάσεων τῆς ἱστορίας. Κι ἂν τὸ ἔργο του εἶναι σὲ πολλὰ λιγότερο μεγαλεπήβολο καὶ περιεκτικὸ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἑγγέλου, πού εἶναι παρόμοιο ἀπὸ κάμπουσες ἀπὸψεις, ὡστόσο εἶναι καὶ πολὺ ἐμπειρικότερο, πολὺ λιγότερο νοητικὴ κατασκευή, παρὰ οἱ ἐνατενίσεις τοῦ μεγάλου ἰδεαλιστῆ, πού θέλησε νὰ καταδείξῃ τὸ θεϊκὸ μέσα στὸ ἐντεῦθεν.

Ἡ παρουσίαση ἐπὶ μέρους διδασκαλιῶν τοῦ Βίκο δίνει μιάν ἰδέα γιὰ τὸ πόσες γόνιμες γνώσεις ἀνακάλυψε, πού ἀκόμα σήμερα ἢ ἐπιστήμη δὲν τίς ἔχει ἐξαντλήσει. — Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Βάκωνα, πού τιμοῦσε στὸ ἔπακρο, ὁ Βίκο παρέλαβε τὴν ἀπέχθεια πρὸς τὴν ἀποψη, ὅτι οἱ στοχαστὲς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἢ ἄλλοι φιλόσοφοι τοῦ παρελθόντος εἶχαν κιόλας καθέξει τὴν ὑψιστὴ γνώση τῶν αἰώνιων πραγμάτων καὶ ὅτι κατόπιν τὸ ἀνθρώπινο γένος ὄχι μόνον δὲν ἔκαμε καμιὰ πρόοδο ἀλλὰ καὶ ξέπεσε, φτώχυνε. Ἄλλωστε ὁ καθολικὸς Βίκο εἶναι ὑποχρεωμένος, σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα, νὰ θέσῃ ἐν ἀρχῇ τὸν Παράδεισο καὶ τὴ θεϊκὴ δημιουργία. Ὅμως χρησιμοποιεῖ τὴ βιβλικὴ ἀφήγηση τοῦ Κατακλυσοῦ γιὰ ν' ἀπομακρύνῃ ἐντελῶς ἀπ' τὴν ἐπιστήμη τὴν ὑπαρξὴ τῆς χρυσῆς ἐκείνης ἐποχῆς καί, σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια, θάνει τὴν κυρίως ἱστορία ν' ἀρχίσει στὸ σκοτάδι καὶ στὴ βαρβαρότητα. «Στὴν ξιπασιὰ τῶν ἐθνῶν», διαβάζουμε στὴν «Καινούργια Ἐπιστήμη» (70), (πού συνίσταται στὸ ὅτι «κάθε ἐλληνικὸς ἢ βαρβαρικὸς λαὸς πρόβαλλε τὴν ἀξίωση ὅτι βρῆκε πρῶτος ἀπ' ὅλους τὴν ἀνεση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ διατήρησε τὴν παράδοση τῆς ἱστορίας του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου» (71)) «πάει κοντὰ ἢ ξιπασιὰ τῶν σοφῶν, πού θέλου-

νε ὅ,τι ξέρουν γὰ εἶναι τόσο παλιό, ὅσο κι ὁ κόσμος» (72). Ὁ Βίκο ἔχει στὸ ἐνεργητικό του τὸ ἐπίτευγμα ὅτι «παραπετάει ὅλες τὶς προκαταλήψεις σχετικὰ μὲ τὴν ἄφταστη σοφία τῶν ἀρχαίων» (73). «Τούτη εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων: πρῶτα ἦσαν τὰ δάση, μετὰ οἱ καλύδες, μετὰ οἱ πόλεις καὶ τελευταῖα οἱ Ἀκαδημίες» (74). Τὸ ἀνθρώπινο γένος ξεκινᾷ τὴν διοπορεία του μέσα σὲ μιὰ σκοτεινὴ καὶ τρομακτικὴ ἀρχέγονη ἱστορία.

Ἐγείρεται τὸ ἐρώτημα, μὲ ποιούς νόμους ἐπιτελεῖται ἡ ἐξέλιξη πρὸς τὸν πολιτισμό. «Γιὰ νὰ βρεῖ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων», ἐξηγεῖ ὁ Βίκο τὴ μεθοδολογικὴ του ἀρχή, «ἡ ἐπιστήμη μας πορεύεται πρὸς μιὰν αὐστηρὴ ἀνάλυση τῶν ἀνθρώπινων σκέψεων σχετικὰ μὲ τὸ ἀναγκαῖα καὶ τὸ ὠφέλιμο μέσα στὴν κοινοτικὴ ζωὴ» (75). Παρόμοια μὲ τὸν Μακιαβέλλι, μονάχα πολὺ συνειδητότερα καὶ συνεπέστερα, ξεκινάει κι αὐτὸς ἀπ' τὸ ὅτι τ' ἀνθρώπινα δημιουργήματα πρέπει νὰ ἐρμηνευτοῦν μὲ τὴν ἀναγκαιότητα, ἀκριδέστερα: μὲ τὴν ἀντίδραση πρὸς τὴν ὕλική χρεία. Κατὰ τὴ γνώμη του, τὰ καίρια σημεῖα γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας βρίσκονται στὶς ἐξωτερικὲς βιοτικὲς συνθήκες, συνδεμένες μὲ τὸ πρωτόγονο ψυχικὸ ποιὸν τοῦ πρώιμου ἀνθρώπου. Τὸ ὕλικό, ἀπ' τὸ ὁποῖο ποριζόμαστε αὐτὰ τὰ γεγονότα, εἶναι οἱ παραδομένες μαρτυρίες γιὰ τὶς πρώιμες ἐποχές, καὶ προπαντὸς ἡ μυθολογία.

Ὁ Βίκο ἐξεικόνισε τὶς ἀπαρχές τοῦ πολιτισμοῦ μέσα σ' ἓνα μεγαλεπήβολο σχῆμα. Οἱ πρῶτοι θεσμοὶ καὶ τὰ πρῶτα ἔθη δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸ φόβο μπροστὰ στὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προσωποποιοῦνται, ἐφόσον οἱ πρώιμοι ἄνθρωποι προβάλλουν τὴ δική τους οὐσία στὸ σύμπαν. Ἡ ἀστραπή κι ὁ κεραυνός, οἱ ἐξωτερικὲς ἀντιξοότητες, ἀνάγκαζαν τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀναζητοῦν ἀσφαλισμένα μέρη καὶ ταυτόχρονα τοὺς ἐμπνέανε φόβο μπροστὰ στοὺς ὑπερισχυροὺς Γίγαντες. Ἡ πρωτόγονη ἐρμηνεία τῶν φυσικῶν συμβάντων, μὲ τὴν προβολὴ τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας στὴ φύση, δηλ. μὲ τὴν ζωοποίηση τῶν φυσικῶν δυνάμεων, εἶναι ἡ καταγωγὴ τῆς ποίησης, πού συμπίπτει μὲ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ πολιτι-

σμοῦ. Τότε πού οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι, οἱ «Γίγαντες» στή γλῶσσα τοῦ Βίκο, φτιάχνουν ἀπό ἀνάγκη λημέρια, δίνεται ἡ πρώτη ὄθηση γιά παραπέρα πολιτιστική εξέλιξη. Τοῦτοι ἐδῶ ἀπαρνιοῦνται τώρα «τῆ ζωώδη συνήθεια τους γὰ περιπλανιοῦνται μέσα στό παρθένο δάσος τῆς γῆς καί συνηθίζουν σέ κάτι ὀλότελα ἀντίθετο, δηλ. γὰ μένουν πολὺ καιρὸ κρυμμένοι κι ἐγκαταστημένοι στίς σπηλιές τους» (76). Τῆ βαθμιαία ἐνισχυόμενη κυριαρχία τῆς βούλησης πάνω στά κεντρίσματα τοῦ σώματος «τὴν ἀκολούθησε ἡ ἐξουσία τοῦ φυσικοῦ δικαίου· γιατί, ἀφοῦ εἶχαν καί κατοικοῦσαν πολὺν καιρὸ τοὺς τόπους, ὅπου βρίσκονταν τυχαῖα τὴν ὥρα τῆς πρώτης ἀστραπῆς, ἔγιναν κύριοί τους μὲ κατοχή ἢ κατοχή εἶναι μακρόχρονη κτήση, εἶναι ἡ πηγὴ κάθε ιδιοκτησίας στόν κόσμο. Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ λίγοι quos aequus amavit Jupiter· τὸ ἱστορικὸ νόημα τούτης τῆς ρήσης εἶναι πῶς οἱ Γίγαντες, μέσα σ' ἐκεῖνες τίς κρύπτες καί στά βάθη, ἔγιναν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν λεγομένων gentes maiores, πού εἶχαν τὸ Δία γιά πρῶτο τους θεὸ καί πού ἀπ' αὐτὰ σχηματίστηκαν οἱ πρῶτοι ἐξουσιαστὲς καί οἱ πρῶτες κοινότητες» (77). Γιατί, ἀφοῦ οἱ Γίγαντες ἀναγκάστηκαν ἀπ' τὴ φύση γὰ ἐγκατασταθοῦν κάπου, δὲ μείνανε γὰ κατοικοῦν σπηλιές, παρὰ μάθανε γὰ χτίζουσαν καλύβες καί τελικὰ καταστάλαξαν, ὅταν ἄρχισαν τὴ γεωργία, στοὺς γόνιμους τόπους, ἐφόσον ἐκεῖ μποροῦσαν γὰ βροῦν καί σίγουρη προστασία.

Εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον τὸ πῶς παρουσιάζει ὁ Βίκο τὴν ἐμφάνιση τῶν ὄρων τοῦ πολιτισμοῦ μέσ' ἀπὸ τὴν συνεπήρεια τῆς ἐξωτερικῆς ὕλικῆς κατάστασης καί τῆς ἀνθρώπινης ψυχορρηκτικῆς ὑφῆς. Μολονότι παντοῦ, ὅπου ἀναφαίνονται τέτοιες ἐπήρειες χωρὶς τὴ συνειδητὴ βούληση τῶν ἀνθρώπων, ὁ Βίκο ἀναθυμᾶται τὴ θεία πρόνοια, ὥστόσο δίνει ἐντελῶς ἀπροκατάληπτες ἐρμηνεῖες πού καταρχὴ συμφωνοῦν συχνὰ μὲ τίς σύγχρονες θεωρήσεις. Προπαντὸς ὑπάρχουν τέσσερα καίρια σημεῖα, πού τὰ παρουσιάζει γὰ ξεπροβάλλουσαν, σὰν ἐκπολιτιστικοὶ παράγοντες, μέσ' ἀπὸ τὴ συνεπήρεια πού ἀναφέραμε. Τὰ ὀνομάζει «τέσσερις αἰτίες,